

DIE FORMULE „JY IS MY . . . ; EK IS JOU . . . ”

Plegtige verklarings, in die teenwoordigheid van 'n skare getuies uitgespreek, speel 'n belangrike rol in die lewe van die ou nabye Ooste. Hul oorsprong moet in die eeue wat aan die uitvinding van die skrif voorafgaan, gesoek word, want dis duidelik dat die moontlikheid om 'n kontrak op te stel en te verseël die verklaring op homself minder belangrik maak. Nietemin is dit begryplik dat die ou formule homself kon handhaaf ook na die uitvinding van die skrif, aangesien die dokumente wat opgetrek is natuurlik niks anders was as die verseëelde weergawe van die mondelinge

ooreenkomste nie. Daarom vind ons hier en daar spore van ouere formules wat in die voorafgaande eeue en millenia gebruik is; hulle is bewaar in geskrewe dolumente waar hulle oorbodig of tenminste verouder kan lyk.

Dis opmerklik dat party van hierdie formules blykbaar oor 'n wye terrein verspreiding gevind het, en dit sonder om by taalkundige of staatkundige grense halt te hou. Om hierdie feit as die resultaat van ontlening te beskou, lyk netso gevaarlik as om dit as 'n bewys van 'n oorspronklike kulturele eenheid aan te merk. In die bladsye wat hier volg sal ons nie probeer om hierdie dilemma op te los nie. Ons enigste doel is om die aandag te vestig op die verspreiding van een formule, wat ons kan aandui met die sinsnede „Jy is my . . .”, waarby ons moet onthou dat hierdie sinsnede aangevul moet word met sy teenhanger „Ek is jou . . .”; die ontkenning daarvan „Jy is nie my . . .” en „Ek is nie jou . . .” kom amper net so dikwels voor.

Ons begin met die oudste voorbeelde van hierdie formule, naamlik in Sumeriese regsdokumente. In 'n spykerskriftablet met nogal uiteenlopende regsvoorskrifte, wat deur Clay gepubliseer is,¹ vind ons twee paragrawe wat oor adopsie handel. Strawwe word aangedui vir die geval dat die aangenome seun eenmaal vir sy adoptiefvader of moeder sal sê: „U is nie my vader nie” of „U is nie my moeder nie.” Aan die ander kant is daar ook sanksies—al is hulle nie so streng nie—vir die geval dat die adopterende ouers eenmaal vir hul aangenome kind sal sê: „Jy is nie ons seun nie.” Uit hierdie ontkenkende verklarings kan ons aflei dat die plegtigheid van die adopsie die verklaring „Jy is ons seun” bevat het, en inderdaad sal ons daardie woorde verderop in ons ondersoek teenkom, al is dit in 'n heel ander omgewing.

Hierdie eerste voorkome van die formule toon alreeds 'n vorm van ontaarding, wat bewys dat dit nie uit die tyd van ons oorkonde stam nie, maar uit eeue wat daar lank aan voorafgaan. Dis duidelik dat die negatiewe formulering later is as die positiewe; ook is dit ondinkbaar dat die twee ouers by wyse van 'n soort van dua, saam sou sê: „Jy is ons seun nie.” In werklikheid was dit natuurlik die adoptiefvader wat verklaar het „Jy is nie my seun nie”, of vir die geval dat die vader dood was, die moeder. Die wetgewer het die formulering bekort en „my” in „ons” verander. Ons kan aanneem dat nieteenstaande hier die verkorting die werklike prosedure dieselfde as vroeër gebly het.

Uit amper dieselfde tyd as hierdie tablet (die einde van die derde of die begin van die tweede millennium) dateer die sogenaamde „Sumeriese familiewette”.² Hoewel die sanksies nogal afwyk, is die formule, wat deur sanksies getref word, dieselfde. In hierdie teks is die loëning van die vader of die moeder deur die seun afsonderlik behandel,³ en netso is ook afsonderlike paragrawe gewy aan die vader wat sy seun verloën en aan die moeder wat dieselfde doen. Daarom was dit hier nie vir die wetgewer nodig om die nuwe en onwerklike sin „Jy is nie ons seun nie” te vorm nie; altwee die paragrawe bevat die antieke formule „Jy is nie my seun nie”.

In dieselfde teks vind ons dieselfde woorde ook in ander verband: „As 'n vrou vir haar man wat deur haar gehaat word sê: „Jy is nie my man nie' sal sy in die rivier gegooi word.” En aan die ander kant: „As 'n man vir sy vrou sê: „Jy is nie my vrou nie,' sal hy 'n halwe mina silwer betaal.” Hier sien ons dat die formule „Jy is my . . .” ook by die huweliksereemonie gebruik kon word, want ons kan nie aanneem dat die ontkennde sin in gebruik gekom het sonder dat die bevestigende as sy prototipe bestaan het nie. Ons sal daardie bevestigende vorm ook vind, maar wederom in 'n streek en 'n tydvak wat ver van die Sumeriese „familiewette” af lê.

Die twee belangrike regs-kodices wat in chronologiese orde op die korte teks wat ons behandel het volg, naamlik die Esjnunna kodeks (1950 v. Chr.)⁴ en die kodeks van Lipit-Ishtar (1850 v. Chr.)⁵ bevat geen spore van ons formule nie. Dit beteken egter geensins dat dit ondertussen uit gebruik geraak het nie, want ons vind verskillende spore daarvan in die kodeks van Hammurabi (1700 v. Chr.). Ten eerste het ons die negatiewe vorm in 'n paragraaf⁶ wat handel oor 'n aangenome seun wat sy ouers verloën: As (hy) vir sy vader wat hom opgevoed of vir sy moeder wat hom opgevoed het sê: „Jy is nie my vader nie' „Jy is nie my moeder nie', dan sal sy tong uitgesny word.” Ook hier is die sanksie anders as in die eerste teks wat ons behandel, maar die formule is dieselfde. Dis van belang om die noukerige Babiloniese woorde hier aan te haal: *ul abī atta*, aangesien hulle die positiewe vorm: *abī atta* veronderstel, en ons hierdie vorm met dieselfde woorde en klanke in totaal ander omgewing terug sal vind.

Hammurabi §170 behandel 'n ander geval maar dui aan dat dieselfde formule gebruik is: „As die hoofvrou van 'n burger vir hom kinders gebaar het en sy slavin vir hom (ook) kinders gebaar het, en die vader gedurende sy lewe vir die kinders wat die slavin vir hom gebaar het, gesê het: „My kinders' en hulle (sodoende) met die kinders van sy hoofvrou gereken het, en die vader vervolgens oorly het—dan sal die kinders van die hoofvrou en die kinders van die slavin gelyk in die goedere van die vaderlike erfenis deel. Die eersgebore seun van die hoofvrou sal 'n voorkeursdeel kry.”

Die formule is hier slegs rudimentêr aanwesig—in werklikheid sou na „my kinders” 'n persoonlike voornaamwoord moet volg, waardeur die sin voltooi sou word tot „Julle is my kinders.” Nietemin is die gebruik daarvan op hierdie plek van groot betekenis. Dis die eerste voorbeeld van die positiewe formulering; ook toon dit dat die formule nie maar net by die adopsie gebruik is nie, maar ook as 'n aanduiding van wat ons legitimasie sou noem.⁷ Die volgende paragraaf beskryf wat gebeur as die vader tydens sy lewe nie die formule gebruik het nie en dus die slavin se kinders nie as sy volle kinders erken het nie.

Die laaste bepaling van Hammurabi se kodeks handel oor die slaaf wat ontken dat hy iemand se wetlike eiendom is: „As 'n slaaf vir sy heer sê: „U is nie my heer nie', sal sy heer bewys dat hy sy slaaf is en

hom sy oor afsny.” Dit mag ons verwonder dat ons dieselfde formule as wat in verband met adopsie, huwelik en „wettiging” gebruik is, nou ook ten aansien van die eiendomsreg op ’n slaaf aantref, maar daar is tog ’n logiese gedagte agter hierdie verbasende feit: in al die gevalle het ons te doen met die gesag van die *pater familias*. Opnuut belowe ons: ons sal die positiewe vorm: „U is my heer” elders vind.

Ons kan verwag dat ons dieselfde formule ook in oorkondes van konkrete regshandelinge sal aantref. Dit kom selfs so dikwels voor dat ons hier maar net ’n paar voorbeelde gee. Uit die dae van Rim-Sin, die ouer tydgenoot van Hammurabi, stam ’n kontrak wat sanksies bevat vir die geval dat Iliriba vir sy moeder *Hišatum* sou sê: nie sy (sic!) moeder”, of omgekeerd, *Hišatum* vir Iliriba: „nie haar seun”.⁸ Ons sien hier ’n ander soort van ontarding van die formule. Maar uit dieselfde tydvak het ons ook adopsiedokumente wat die volledige en onveranderde volsin vertoon.⁹ Ons vind hier ook die sin „Jy is nie my dogter nie” wat nie in die kodices voorkom nie.¹⁰

Uit die tyd van Hammurabi dateer twee onderling saamhangende oorkondes¹¹ wat reëlings tref vir die posisie van ’n vrye vrou en die van haar slavin wat altwee op dieselfde tydstip aan een en dieselfde man ten huwelik gegee word. Eers is die slavin deur die vader van die vrye vrou geadopteer, met die resultaat dat sy die vrye vrou se jongere suster geword het. Vervolgens is die twee vroue ten huwelik gegee. Dit het prakties ’n einde aan die adoptiefverhouding tussen die slavin en die vader van die vrye vrou gemaak, maar die (adoptiewe) sustersverhouding het in die huwelik bly bestaan. Daarom word in die tweede van die tablette wat hierdie ingewikkelde verhoudings gereël het, sanksies vermeld vir die geval dat die hoofvrou vir die vroeëre slavin sou sê: „Jy is nie my suster nie.”¹²

Uit die regsliteratuur is die formule in die poësie oorgegaan. As Ishtar in die Gilgamesj-epos probeer om Gilgamesj tot ’n huwelik oor te haal, sê sy:

„Gilgamish, come, be a bridegroom, to me of the fruit (of thy body)

Grant me largesse: (for) my husband shalt be and I’ll be thy consort.”¹³

As ons van die Eufraat-Tigris vlakte oorgaan na die Weste, sal ons dieselfde formule aantref. Jammer genoeg is regsoorkondes taamlik skaars in die Weste, maar nietemin kan daar ’n paar oorblyfsels van die sinsnede gevind word. In die eerste plek wend ons ons tot die Ugaritiese samelewing wat ons deur die opgraving van Ras Sjamra leer ken het. Een van die merkwaardige gevolgtrekkings uit die vondste is dat terwyl ou Ugarit ons ’n ryke en gevariëerde letterkunde in sy eie taal nagelaat het, sy regsdokumente in Akkadies geskryf is.¹⁴ Vir sover as ek kon nagaan, kom ons formule nie in hierdie materiaal voor nie. Maar die Ugaritiese literatuur in die engere sin van die woord bied tenminste een onmiskenbare voorbeeld van ons formule. In die Aqht-gedig probeer

die godin ^cAnat om die vertrouwe van die jong Aqht, die seun van die legendariese koning Dnil te win. Sy spreek hom met die volgende woorde aan:

„Hoor tog, jong Aqht,
Jy is my broer en ek is jou suster.”¹⁵

Dit laat ons dink aan die aanneming as broer of suster wat ons in Babiloniese kontrakte gevind het en ook in Ugarit bekend was.¹⁶ In die Babiloniese kontrakte het ons net die negatiewe vorm gevind, maar hier tref ons die positiewe aan. Die epiese letterkunde van Ugarit weerspieël dikwels 'n ouer maatskappyvorm as die wat ons uit besigheidsdokumente bekend is,¹⁷ en so kan dit wees dat die formule wat in regsorkondes uit gebruik geraak het, voortgeleef het in die poësie. Maar hoe kan dit verklaar word dat ons onder die Kanaäniete van Fenisië in die 14de eeu dieselfde klousule vind as onder die Sumeriërs aan die einde van die derde millennium? Dis onmoontlik om hier die vermaarde veronderstelde Amoritiese gewoontereg te hulp te roep. Hoewel Ugarities, netsoos Hebreeus, 'n aantal leenwoorde uit die Sumeries vertoon,¹⁸ lyk dit tog gewaag om te beweer dat dit die regsterme uit die Sumeriese juridiese literatuur vertaal het en in so gewigtige plegtighede as adopsie of huwelik ingevoer het. Ons staan voor die onverklaarde feit dat 'n formule uit die Sumero-Akkadiese regslewe nie in die regsdokumente van Ugarit, wat in Akkadies geskrywe is, voorkom nie, maar wel in die epiese literatuur, wat in die eie taal opgestel is, en min Akkadiese invloed verraai. Voorlopig kan ons niks meer sê nie as net dat dieselfde formule in die Ooste en in die Weste gebruik is, sonder dat ons kan beslis waar dit sy oorsprong vind.

Miskien is daar nog 'n ander voorbeeld van die gebruik van ons formule in die Ugaritiese literatuur. Dit lyk of die uitdrukking „my twee kinders” in die gedig wat die geboorte van die godhede Daeraad en Aandskemering beskrywe, vergelyk kan word met die gebruik van die woorde „my kinders” in §170 en 171 van Hammurabi se kodeks soos hierbo vermeld. Maar ons het hier geen geleentheid om hierdie uiters moeilike passasie te behandel nie,¹⁹ en ons verwys die leser na die verskillende kommentare op hierdie gedig.²⁰ As ons opvatting juis is, tref ons hier dieselfde geval as in Hammurabi se kodeks aan: die erkenning van kinders wat uit slavinne gebore is.

Van die Ugaritiese literatuur na die Ou Testament is teenwoordig geen groot stap nie. Hier kom talryke voorbeelde van die gebruik van ons formule, of alans rudimentêre spore daarvan, voor. Ons sal nie probeer om die onderwerp volledig te behandel nie; 'n paar aanwysings kan voldoende wees.

Die mees volledige voorbeeld vind ons in Hosea. Sprekend oor sy verhouding tot sy ontroue vrou gebruik hy die woorde: „. . . want sy is nie my vrou nie, en ek is nie haar man nie.”²¹ Reeds lang is hierdie woorde as 'n formule by die verstoting herken. Miskien het Robinson gelyk as hy aanneem dat die tweede deel van die aangehaalde passasie,

naamlik die woorde „en ek is nie haar man nie” ’n later toevoegsel is,²² maar soos hyself opmerk bewys dit net dat die glossator reeds die eerste helfte as ’n aanduiding van die verstoting van ’n vrou deur haar man beskou het. Ons slotsom is dus dat die eenvoudige sinnetjie „sy is nie my . . .” die Israelitiese hoorders aan ’n wettelike prosedure laat dink het.

Een van die bekende voorbeelde van ons formule vind ons in die tweede psalm:

„Ek wil vertel van die besluit:
Die Here het aan My gesê:
U is my Seun,
vandag het Ek self U gegeneer.”²³

Dit is ’n onmiskenbare voorbeeld van adopsie: die Godheid neem die koning van Sion as sy seun aan, en maak daarby gebruik van die positiewe vorm: „U is my Seun.” Vermoedelik is dit die eerste helfte van ’n sin, waarvan die tweede deel „en Ek is jou Vader” weggelaat is omdat dit in hierdie gedig oorbodig was. ’n Kort aanduiding van die prosedure was vir die hoorders voldoende.

Die gevolg van die adopsie is dat die aangenome persoon op die formule kan antwoord deur te sê: „U is my vader en ek is u seun.” So vind ons dan ook dat die koning van Sion, die aangenome seun van die Godheid, tenminste ’n deel van hierdie formule gebruik het²⁴: „U is my vader,” in Hebreeus: *’ābi ’attā*, selfs in sy klank dieselfde as die clausule wat ons in §192 van Hammurabi se kodeks gevind het. In ’n enigermate verswakte vorm word dit in die verwante passasies II Sam. 7:14 en I Kron. 17:13 uitgedruk: „Ek sal vir hom ’n vader wees, en hy sal vir My ’n seun wees.” Die Hebreeus het dit nog iets swakker as wat die vertaling ons sou laat dink: „Ek sal vir hom tot ’n vader wees, en hy sal vir My tot ’n seun wees.” Dis baie waarskynlik dat Ps. 89:27 digter by die oorspronklike formulering staan, wat as die meeste Godswoorde van voor die ballingskap vermoedelik digterlike vorm gehad het, as die prosa-weergawe in Samuel en Kronieke.

Ook die adopsie tot broer is met gebruik van ons formule in die Ou Testament verteenwoordig. Ons dink aan Job 17:14, wat in die Afrikaanse vertaling as volg lui:

(13) „As ek . . .

(14) die grafkuil toeroep: My vader is jy;
die wurms: My moeder en my suster.”

Nadat die beeld eers aan die adopsie tot seun ontleen is: „My vader is jy” (met dieselfde woorde en klanke as in Ps. 89:27 en in §192 van Hammurabi se kodeks), „My moeder”—gebruik die digter vervolgens die formule wat by die aanneming tot broer in swang was: „My suster (is jy).” Die vers as ’n geheel sê dus: Die digter beskou homself as een wat deur adopsie, nie van huis uit nie, in die familie van die doderyk ingelyf is.

Die aanneming tot broer word ook in ’n historiese passasie weer-
speël.²⁵ Nadat die afgesante van Benhadad die koning van Israel toe-

gespreek het met die woorde: „U dienaar Benhadad sê: Laat my tog lewe!”, antwoord die koning: „Lewe hy dan nog? Hy is my broer.” Uit die Amarnabriewe weet ons dat die konings gewoon was om mekaar met die titel van broer aan te spreek. Dit kan dus wees dat die koning van Israel niks anders gedoen het as om die woorde „U dienaar (eintlik: slaaf) Benhadad”, wat die afgesante gebruik het, deur ’n waardiger titel te vervang; maar die afgesante „het hulle dit dadelik toegeëien as ’n gunstige voorteken van sy kant en gesê: Benhadad is u broer.” Daardie uitspraak beteken: Nou het u Benhadad as u broer geadopteer, en daarom is dit noodsaaklik om sy lewe te spaar.

’n Derde voorbeeld van adopsie tot broer vind ons in Spr. 7:4:

„Sê aan die wysheid: Jy is my suster!

en noem die verstand jou vertrouling.”

Grammatikaal is dit natuurlik moontlik dat die wysheid as suster geadopteer word; maar dit lê veel meer voor die hand om aan te neem dat die jong man homself deur die wysheid as broer moet laat aanneem. Nie heeltemaal uitgesluit is die moontlikheid dat ons „suster” hier as „geliefde, bruid” moet verstaan soos in die Hooglied en in die Egiptiese liefdespoësie; dan sou ons hier die beeld van die huwelik vind. Maar dis onwaarskynlik dat by die formule van die huweliksluiting ’n digterlike benaming soos „my suster” in plaas van die algemeen gebruiklike en onmiskenbare uitdrukking „my vrou” gebesig sou wees. As ons dus tereg hier die teks aanhaal as ’n voorbeeld van ons formule, moet dit op die aanneming tot broer slaan.

’n Merkwaardige toepassing van ons formule bied die Misjna, traktaat *Sôfâ*, VII, 8: By die plegtige voorlesing van Deuteronomium by die loofhuttefees van die sabbatsjaar 41 n.Chr. „het koning Agrippa gestaan (die boekrol) in ontvangs geneem en staande voorgelees, en die wyses het hom geprys. En toe hy kom by „Jy mag geen uitlander oor jou aanstel nie” (Deut. 17:15) het sy oë van trane oorgeloop. Toe het hulle gesê: „Moenie vrees nie, Agrippa, ons broer is jy, ons broer is jy, ons broer is jy!”²⁶ Die „wyses”, die Farisese skrifgeleerdes, het dus op daardie oomblik Agrippa, wat van grootvaderskant (Herodes I) geen Israeliet was nie—maar wel van die kant van sy grootmoeder Marianne—as hulle broer en volksgenoot geadopteer.

Uit die laaste bepaling van Hammurabi se kodeks het ons opgemaak dat die formule ook in verband met die verhouding van heer en slaaf gebruik kon word. Die poësie van die Ou Testament gebruik die formule dikwels, natuurlik in sy positiewe vorm, en dis nie nodig om hier meer as twee voorbeelde aan te haal nie. Hulle bied saam die twee helftes van die volledige volsin, wat natuurlik as volg gelui het: „U is my heer en ek is u slaaf.” Ps. 16:2 bied die eerste helfte daarvan: „Ek het tot die HERE gesê: U is my Here.” Die tweede helfte vind ons in Ps. 116:16: „Ag, HERE, sekerlik, ek is u kneg, ek is u kneg, die seun van u diensmaagd.”

Ons gaan vervolgens suidwaarts, verlaat Asië en betree Egiptiese bodem. Selfs daar tref ons ons formule aan. Nie onder die Egiptenaars nie,, 'n volk met 'n vreemde taal,"²⁷ maar aan die suidgrens van Egipteland, onder die Joodse bevolking wat in sy geskrewe stukke die taal van Kanaän deur die amptelike Aramees van die Persiese ryk vervang het. Onder die reeds lang bekende dokumente van die Joodse militêre kolonie te Elefantine bevind hom 'n huwelikskontrak wat die volgende sin bevat: „Sy is my vrou en ek is haar man (*ba^cal*, vgl. Hosea 2:15), van vandag af en vir altyd.”²⁸ Dis dieselfde formule as in Hosea 2:4, maar nou in die positiewe vorm. Hierdie dokument van die jaar 454 v. Chr. verskaf ons dus eindelijk die positiewe vorm wat ons op grond van Sumeriese tekste uit die derde millennium kon verwag. Ons moes lank wag en ver reis, van die benedeloop van die Eufraat na die eerste katarrakt van die Nyl, maar nou het ons dit gevind. Natuurlik word in 'n oorkonde wat aan die vader van die bruid gerig is oor die bruid in die derde persoon gepraat. Maar ons kan daarvan seker wees dat in Elefantine in die vyfde eeu gedurende die huweliksplegtigheid nog altyd die ou woorde gebesig is: „U is my vrou en ek is u man.”

Die groep dokumente uit Elefantine wat 'n halwe eeu in New York skuil gegaan het, maar nou die lig gesien het,²⁹ bied verskillende voorbeelde van dieselfde verskynsel. In dokument II, 3 heet dit: „Sy is my vrou en ek haar man (*ba^cal*) van vandag af en vir altyd.” Die letterlike ooreenkoms met die reeds langer bekende passasie bewys hoeseer hierdie sin 'n vaste formule verteenwoordig, vgl. ook dokument VII, 4 en XIV, 3, 4. 'n Rudiment van die formule in die negatiewe vorm vind ons in VII, 22: (as die eggenoot later sê): „Ek verstoot my vrou *Jehojišma^c*, sy sal nie vir my 'n vrou wees nie” . . . Netso in reël 25: „As *Jehojišma^c* haar man *Ananja* verstoot en vir hom sê: „Ek verstoot jou, ek sal nie vir jou 'n vrou wees nie” . . .

As 'n eggo van die adopsieformule klink 'n passasie in dokument VIII, 5. Uria het 'n slaaf van Zakkur in ontvangs geneem en verklaar nou plegtig dat nòg hy nòg iemand anders hierdie voormalige slaaf as slaaf sal behandel nie. „My seun sal hy wees”; in reël 9 word dit herhaal. Blykbaar was Zakkur die vader van die slaaf, wat aangedui word as „die seun van u diensmaagd,” en het Zakkur sy kind deur Uria as seun laat aanneem.

Na hierdie oorsig kan ons 'n paar opmerkings maak oor die karakter van die verhouding wat deur ons formule tot stand gebring is. Ons het dit in verband met huwelik, adopsie, „legitimasië” en slawerny gevind. In al hierdie gevalle het ons met die tot standkoming van die *patria potestas* te doen. *Patria potestas* kan ook die gevolg van natuurlike gebeurtenisse wees, soos bv. van die geboorte van 'n seun uit 'n hoofvrou, maar in sulke gevalle is ons formule blykbaar nie gebruik nie. Dis dus duidelik dat ons formule sy plek het by die totstandkoming van 'n „verbond”, 'n *bērit*, om die Hebreeuse term te gebruik. Daardie term is in hierdie verband besonder goed op sy plek.³⁰ Blykbaar was ook die verhouding

tussen slaaf en heer op 'n *bērit* gegrond; dit is seker waar in gevalle soos beskryf in Ex. 21:5, 6, waar 'n slaaf na afloop van sy sesjarige diens uit vrye beweging by sy heer bly en hom sy lewe lank dien. In derglyke gevalle aanvaar die slaaf die slawerny uit vrye wil as sy permanente staat.

In 'n *bērit* is die vrye wil van altwee partye 'n noodsaaklikheid. Dit beteken egter nie dat die persone wat die formule uitspreek uit vrye wil handel nie. Die vader wat sy dogter uithuwelik of sy kind deur iemand anders laat aanneem, handel self uit vrye wil, maar die dogter of die kind speel 'n passiewe rol. In so 'n geval is die „verbond” in feite 'n verbond tussen die vader en die man wat daardie vader se dogter of kind trou of aanneem. Nietemin is die gedagte van die *bērit* ook tot die vervuller van die passiewe rol, die getroude vrou of aangenome kind, uitgebrei. Hulle moet die pligte vervul wat deur die *bērit* aan hulle opgelê is.

In ander gevalle laat mense hulleself adopteer. Die kontrakte vermeld dikwels uitdruklik dat hulle dit doen „uit eie vrye wil”.³¹ Uit 'n formele oogpunt kan hierdie handeling vergelyk word met die van 'n man wat homself vrywillig in blywende slawerny oorgee.

'n Derde vorm kan as 'n suiwer unilaterale verbond beskryf word: die handeling van 'n vader wat sy nakroos uit slavinne „wettig”.

In alle gevalle word 'n gesagsdraer aangewys: die eggenoot, die vader, die heer. In elke vorm van 'n *bērit* handel altans die gesagsdraer uit vrye wil. Sonder sy inisiatief sou niks kon plaasvind nie, geen „verbond” kon tot stand gekom het nie. Die ander party, die bruid, die kind, die slaaf, kan 'n aktiewe, half-aktiewe, of passiewe rol by die totstandkoming van die verbond speel; maar hoe dit ook al mag wees, altyd rus daar op die ander party verpligtings. In geen enkel geval sal dit vir die ander party moontlik wees om die ooreenkoms te ontbind. As die gesag eenmaal aan iemand toegeken is, sal dit syne bly, onaangesien die wense van die ander party.

Met die oog op dit alles is dit begryplik dat so 'n *bērit* besonder geëien was om as beeld vir die verhouding tussen God en sy volk soos in die Ou Testament beskrywe, diens te doen. Dit verklaar die veelvuldige gebruik van ons formule waar godsdienstige verhoudings uitgedruk moet word. Dit lyk of dit ook ten grondslag lê aan ander sinne wat dieselfde struktuur vertoon hoewel hulle woorde nie van toepassing is op 'n verbond tussen menslike wesens nie. Ons noem 'n paar voorbeelde. Eers een uit die Psalms:

„Want Hy is onse God,
en ons is die volk van sy weide.”³²

Vervolgens vestig ons die aandag op die laaste sin van 'n uiters gewigtige passassie uit Esegïel: „Julle is my skape, die skape van my weide is julle, en Ek is julle God.”³³

Tenslotte sou ons kan vra of die eerste paar woorde van die Tien gebooie nie volgens die patroon van ons formule gevorm is nie. Dis moontlik om te vertaal: „Ek, die HERE, is jou God.” Dis waar dat die

volgorde van woorde in hierdie voorbeelde teengesteld is aan die van die eintlike formule: daarin gaan die naamwoord met persoonssufiks voorop, en die onderwerp, die voornaamwoord, volg; maar die omgekeerde volgorde, waarin die voornaamwoord as onderwerp aan die gesegde voorafgaan, kan ook in die sitate uit die Ugarities en die Elefantine dokumente opgemerk word. Derhalwe lyk dit moontlik om die aanhef van die tien gebooie as 'n aanduiding van die aanneming van Israel deur sy God te verstaan. As dit waar mog wees kan ons sê dat die formule wat gedurende die derde millennium v. Chr. in gebruik was, nog altyd voortlewe in die liturgie van die kerke en sinagoges van die teenswoordige eeu.

A. VAN SELMS.

Universiteit van Pretoria.